

# ОСОБЛИВОСТІ ОБРАННЯ

## ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ



### А. Ф. Безрукава

здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У статті аналізуються проблеми процесуального порядку обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту за новим Кримінальним процесуальним кодексом України.

**Ключові слова:** домашній арешт, запобіжний захід, процесуальний порядок обрання запобіжного заходу, прокурор, підозрюваний, обвинувачений, захисник, правова кваліфікація правопорушення.

В статье анализируются проблемы процессуального порядка избрания меры пресечения в виде домашнего ареста по новому Уголовному процессуальному кодексу Украины.

**Ключевые слова:** домашний арест, мера пресечения, процессуальный порядок избрания меры пресечения, прокурор, подозреваемый, обвиняемый, защитник, правовая квалификация правонарушения.

*In this article specifics of procedural order of applying house arrest as a preventive measure are analyzed.*

**Keywords:** house arrest, preventive measure, procedural order of applying preventive measure, attorney, suspect, accused, defender, legal qualification of the offense.

**П**рийняття нового Кримінального процесуального кодексу України викликало необхідність дослідження особливостей правового регулювання застосування інституту домашнього арешту.

Актуальність проблеми обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту зумовлена як недосконалістю його законодавчого регулювання за новим Кримінальним процесуальним кодексом України, так і відсутністю практики його обрання.

Аналіз останніх наукових досліджень показує, що вивченням даної проблеми займалися здебільшого зарубіжні вчені, такі, як А. Є. Григор'єва, Ю. Г. Овчинников, Е. В. Салтиков, В. А. Светочев та ін. Хоча деякі українські автори, такі як М. Ю. Бурдін, О. П. Кучинська, В. Пилипенко, П. П. Пилипчук, Д. О. Тіванов, В. Фаринник, торкалися в своїх працях теми домашнього арешту, але процесуальний порядок обрання цього запобіжного заходу так і не був досліджений. Це пов'язано, перш за все, з відсутністю інституту домашнього арешту в Кримінально-процесуальному кодексі УРСР 1960 р. [2].

Метою роботи є виділення етапів обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, надання характеристики кожному з них, зазначення наявних прогалин та шляхів їх усунення.

Новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) [1] хоча і передбачає поняття «застосування» запобіжного заходу, але у відповідних процесуальних нормах йдеться саме про його «обрання». В цій статті буде розглянуто сукупність процесуальних дій слідчого, прокурора, слідчого судді і суду щодо порядку винесення рішення про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту.

Домашній арешт може обиратися як на стадії досудового розслідуван-

ня, так і судового розгляду справи (ч. 4 ст. 176 КПК). Процесуальний порядок обрання цього запобіжного заходу передбачений ст. 181, 184-187, 192-196 КПК. Рівень правової урегульованості даної процесуальної дії безпосередньо впливає на ефективність її використання. Прийняття рішення слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту можна поділити на наступні етапи:

1. Встановлення сукупності фактичних даних, що свідчать про наявність підстав обрання домашнього арешту.

Підставами обрання домашнього арешту є достатня, необхідна сукупність передбачених КПК фактичних даних, які містяться в матеріалах кримінального провадження та відповідають вимогам належності й допустимості. Проаналізувавши главу 18 нового КПК, що регулює процесуальний порядок обрання та застосування запобіжних заходів, в тому числі і домашнього арешту, можна визначити, що підставами його обрання є:

1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 177 КПК); 2) наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що особа може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК (переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне

правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується); 3) доведеність неможливості застосувати більш м'якого запобіжного заходу (ч. 3 ст. 176 КПК); 4) наявність фактичних даних, які вказують, що за вчинений злочин передбачено покарання у вигляді позбавлення волі (ч. 2 ст. 181 КПК). При вирішенні питання обрання саме домашнього арешту важливою є обов'язкова умова – наявність житла у підозрюваного, обвинуваченого [4, с. 27].

2. Складання слідчим, з подальшим погодженням прокурора, або самим прокурором клопотання про застосування домашнього арешту.

У клопотанні про застосування домашнього арешту зазначені підстави повинні бути обґрунтованими та підтвердженими матеріалами кримінального провадження. Досить часто уповноважені особи при складанні процесуального документа про застосування запобіжного заходу лише формально зазначають такі підстави без підтвердження їх доказами [5, с.1].

Крім того, у цьому клопотанні слідчий (прокурор) повинен зазначити конкретні обов'язки, визначені в ч. 5 ст. 194 КПК, які необхідно покласти на підозрюваного, обвинуваченого та обґрунтувати їх доцільність. Поняття «обмеження», «заборона» та «обов'язок», виходячи з аналізу ч. 5 ст. 194 КПК, за значенням тісно пов'язані, оскільки законодавець не дає чіткого розмежування між ними. Основною забороною, яка передбачена в самій ст. 181 КПК, що регулює домашній арешт, є заборона підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. З коментованої статті незрозуміло, які фактори впливають на вибір повної чи часткової заборони, тому слідчий (прокурор) у своєму клопотанні про застосування домашнього арешту повинен

вказати її вид, який він вважає найбільш доцільним та обґрунтувати свої міркування доказами.

Далі слідчий (прокурор) має зазначити, які саме обов'язки (обмеження, заборони), вказані в ч. 5 ст. 194 КПК, він вважає необхідним застосувати до підозрюваного, обвинуваченого. Такі обов'язки можуть покладатися при обранні будь-якого запобіжного заходу і до них належать, наприклад, обов'язок утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням певних умов; носити електронний засіб контролю, пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності та інші, вказані в ч. 5 ст. 194 КПК. При покладенні обов'язку на підозрюваного обвинуваченого носити електронні засоби контролю законодавець повинен уточнити, за чий рахунок відбуватиметься обслуговування такого засобу.

На наш погляд, необхідно додати перелік обов'язків (обмежень, заборон), які можуть покладатися на підозрюваного (обвинуваченого). Наприклад, заборона користуватися певними видами або будь-якими засобами зв'язку, в тому числі мережею Інтернет; відправляти та отримувати поштові відправлення; обов'язок відповідати на телефонні дзвінки контролюючих органів та самостійно їм телефонувати тощо. Крім того, вбачається доречним зазначити ситуації, які надають підозрюваному, обвинуваченому законну можливість порушити такі обов'язки (обмеження, заборони) у випадках необхідності, наприклад, для виклику швидкої допомоги, пожежної, аварійної служби, для термінової купівлі ліків тощо.

На стадії досудового розслідування складене слідчим клопотання повинне бути затверджене прокурором, а під час судового розгляду прокурор

складає його самостійно без необхідності затвердження будь-яким органом чи посадовою особою (ч. 4 ст. 176 КПК).

Копія клопотання про застосування домашнього арешту повинна бути надана підозрюваному, обвинуваченому заздалегідь, але щонайменше за три години до безпосереднього розгляду клопотання слідчим суддею чи судом (ч. 2 ст. 184 КПК). Докази такого повідомлення повинні обов'язково бути додані до клопотання. Вважаємо, необхідно скласти протокол вручення підозрюваному, обвинуваченому копії клопотання про застосування домашнього арешту та копії матеріалів справи, що обґрунтовують його застосування.

Крім того, до клопотання додаються не тільки копії усіх матеріалів, які обґрунтовують необхідність та можливість обрання домашнього арешту, а також перелік свідків, які повинні бути викликані для його розгляду. На нашу думку, крім свідків, можуть бути викликані й інші особи, від яких залежить можливість обрання домашнього арешту: особи, які проживають разом з підозрюваним, обвинуваченим, особи, у яких він орендує житло або особи, які надають йому житло на інших підставах для виконання домашнього арешту тощо.

3. Направлення клопотання про застосування домашнього арешту до суду.

Належно оформлене, затвержене прокурором клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту повинно бути подано до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого проводиться досудове розслідування справи. Якщо необхідність обрати, змінити запобіжний захід з'явилася під час судового розгляду справи, то клопотання подається прокурором на ім'я головуючого судді, який розглядає справу, до відповідного суду за правилами, передбаченими ст. 184 КПК, що стосують-

ся змісту, обґрунтованості клопотання, строків вручення його копії підозрюваному, обвинуваченому.

4. Забезпечення прибуття підозрюваного, обвинуваченого для розгляду клопотання про обрання домашнього арешту.

Якщо підозрюваний, обвинувачений, щодо якого надійшло клопотання про застосування домашнього арешту, перебуває на волі, то слідчий суддя або суд при призначенні дати розгляду цього клопотання здійснює судовий виклик такої особи. В разі нез'явлення на судовий виклик без поважних причин належно повідомленого підозрюваного, обвинуваченого, до нього може бути постановлено ухвалу про привід.

У статті 232 КПК передбачена можливість проведення таких слідчих дій, як допит особи та пред'явлення особи чи речей для впізнання в режимі відеоконференції, якщо, наприклад, особа не може безпосередньо прийняти участь у ній за станом здоров'я чи з інших поважних причин. Поняття «поважні причини» розкривається в ст. 138 КПК. Вважаємо, що є доцільним застосування аналогічного підходу при розгляді клопотання про обрання домашнього арешту для попередження затягування строків досудового розслідування чи судового розгляду справи.

5. Розгляд клопотання про застосування домашнього арешту слідчим суддею чи судом та винесення рішення за результатами такого розгляду.

Клопотання про застосування домашнього арешту повинно бути розглянуто одразу, але не пізніше 72 годин з моменту: 1) фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого; 2) надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний, обвинувачений перебуває на свободі; 3) подання підозрюваним, обвинуваченим, його захисником до суду відповідного клопотання (ст. 186 КПК).

КПК для розгляду клопотання передбачає обов'язкову участь таких суб'єктів, як прокурор, підозрюваний, обвинувачений, його захисник. За клопотанням сторін, чи за ініціативою слідчого судді (суду) можуть залучатися також свідки. Як зазначалося раніше, необхідно передбачити можливість заслуховувати під час розгляду такого клопотання й інших осіб, від яких залежить обрання домашнього арешту.

Слідчий суддя (суд) зобов'язаний роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права, в разі необхідності вжити заходів для забезпечення його захисником. Останнє повинно бути вирішеним до безпосереднього розгляду клопотання.

Під час судового засідання обов'язково ведеться журнал такого засідання (ст. 108 КПК) і йде фіксування процесуальних дій технічними засобами (ст. 107 КПК) На наш погляд, ведення цього журналу та фіксування процесуальних дій технічними засобами необхідні і при розгляді клопотання про застосування домашнього арешту на стадії досудового розслідування.

Під час розгляду клопотання слідчий суддя (суд) зобов'язаний переконати в наявності підстав обрання домашнього арешту (див. перший етап). У разі їх відсутності, повинен винести ухвалу про відмову в застосуванні цього запобіжного заходу.

Якщо слідчий суддя (суд) все-таки прийде до висновку, що існують підстави для обрання саме домашнього арешту, він виносить ухвалу, в якій, крім підстав, має бути зазначена правова кваліфікація правопорушення, в якому підозрюється, обвинувачується особа, посилення на докази, які підтверджують наявність підстав обрання домашнього арешту, обов'язки, які покладаються на підозрюваного, обвинуваченого (з зазначен-

ням строку, на який їх покладено), точна адреса житла, яке підозрюваному, обвинуваченому заборонятиметься залишати, строк, на який обирається домашній арешт (ст. 196 КПК). Відповідно до частини 6 статті 181 КПК строк дії ухвали про тримання особи під домашнім арештом не повинен перевищувати двох місяців, його може бути продовжено, але сукупний строк не повинен перевищувати шести місяців.

Ухвала про виконання домашнього арешту направляється органу внутрішніх справ за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого (ч. 3, ст. 181 КПК). Вважаємо, що цю ухвалу необхідно направляти не за місцем проживання, а за місцем фактичного виконання домашнього арешту. Цілком очевидним є той факт, що підозрюваний, обвинувачений з різних причин не завжди буде перебувати під домашнім арештом за місцем його реєстрації чи фактичного проживання. Наприклад, якщо хто-небудь із членів сім'ї буде проти виконання домашнього арешту в їх сумісному з підозрюваним (обвинуваченим) житлі, то останній може його виконувати в іншому житлі, яке належить йому на праві власності, або взяти житло в оренду на строк виконання домашнього арешту, або необхідне житло може бути надане такій особі друзями, родичами, знайомими на інших правових підставах тощо.

Про можливість обрання до підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, в разі порушення покладених на нього обов'язків, прямо не зазначено в КПК, тому вірогідне виникнення ситуації, коли особа порушує покладені на неї обов'язки (обмеження, заборони), але підстав застосування суворішого запобіжного заходу – тримання під вартою –

немає. У зв'язку з цим, на наш погляд, необхідно передбачити відповідальність за порушення покладених на підозрюваного, обвинуваченого обов'язків (обмежень, заборон). Вбачається доцільним відібрання слідчим суддею, судом від підозрюваного, обвинуваченого письмового зобов'язання про виконання покладених на нього обов'язків та письмового попередження про настання відповідальності, в разі їх порушення. Така відповідальність може полягати у накладенні штрафу на підозрюваного, обвинуваченого, а також у застосуванні до нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою тощо.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що процедура обрання слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту поділяється на декілька етапів. Деякі норми КПК, що її регулюють, потребують вдосконалення і тому є доцільним: доповнити статтю, присвячену домашньому арешту, конкретними обов'язками (обмеженнями, заборонами) з врахуванням особливостей саме цього запобіжного заходу, а також у ви-

ключних випадках надати законну можливість тимчасового їх порушення; в разі потреби залучати до участі у розгляді клопотання про застосування домашнього арешту й інших, крім свідків, осіб, якщо від них залежить можливість його обрання; передбачити відповідальність у вигляді накладення штрафу та зміну домашнього арешту на запобіжний захід у вигляді тримання під вартою за порушення підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків; в разі неможливості підозрюваного, обвинуваченого з поважних причин бути присутнім при розгляді клопотання про застосування запобіжних заходів, забезпечити таку участь в режимі відеоконференції; фіксувати розгляд клопотання технічними засобами зв'язку та в журналі судового засідання.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаються в розробці концептуальних моделей норм, які мають детально регламентувати процесуальний порядок обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, а також в наданні практичних рекомендацій щодо обрання цієї нової процесуальної дії.

## Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : набрання чинності 19 лист. 2012 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
2. Кримінально-процесуальний кодекс України : за станом на 18 жовт. 2012 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
3. *Кучинська О. П.* Домашній арешт як запобіжний захід в кримінально-процесуальному законодавстві / О. П. Кучинська // *Адвокат*. – 2010. – №7(118). – С.17-19.
4. *Овчинников Ю. Г.* Особенности избрания и применения меры пресечения в виде домашнего ареста / Ю. Г. Овчинников // *Следователь*. – 2004. – Ст. 3. – С. 27-31.
5. Практика застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання та досудового слідства : прийняття 01.07.2010 р. / Верховний Суд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
6. *Салтыков Е. В.* Домашний арест в российском уголовном процессе : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Уральская гос. юрид. академия. – Екатеринбург, 2007. – 197 с.